

Macht(eloos)

Normalisering van seksueel grensoverschrijdend gedrag in de (top)sport

Anton van Wijk & Marjan Olfers

Inleiding

Het minderjarige topsporttalent droomde van deelname aan de Olympische Spelen. Ze had er alles voor over: de urenlange trainingssessies, de zware fysieke inspanningen die veel vergden van haar lijf, maar ook de bijna verstikkende intensiteit van het contact met haar coach. Zij zag haar ouders nauwelijks, vrienden ook niet. Dat zij alle belangstelling had van de coach, vond ze in het begin van haar carrière prachtig. Ze voelde zich gezien en bijzonder. Dat was ze ook, gelet op de uitzonderlijke prestaties en het applaus dat volgde. Nu vertelt ze aan ons het verhaal misbruikt te zijn door deze coach. Haar ouders grepen destijds – eind jaren negentig – niet in. Zij zagen het als een vorm van verliefdheid. Zij was dertien, hij achter in de dertig. Aan het slachtoffer vertellen wij dat dergelijk gedrag juridisch te kwalificeren valt als seksueel misbruik. Kinderen hebben vanuit juridisch perspectief niet vrijwillig seks met volwassen mannen. Het slachtoffer reageert: ‘Dit heeft nog niemand tegen mij gezegd (*en begint te huilen*).’

‘Zijn wil was wet, zowel op de mat als naast de mat’, vertelt een ander slachtoffer in *Terzake*.¹ ‘Hij heeft het zo leep gespeeld om je vertrouwen volledig te winnen en je via dat vertrouwen te misbruiken.’ De man gaf haar veel complimenten en zei vaak dingen als: ‘Ik weet niet wat jij met mij doet.’ Daardoor geloof je echt: ‘Ik doe iets met hem. Het is niet hij die bij mij iets doet.’² Het slachtoffer is in deze zaak een judoka. Zij vertelt over een lange periode van seksueel grensoverschrijdend gedrag door haar coach.

De bovenstaande verhalen vormen geen uitzondering. Zeker in de afgelopen jaren zijn veel sporters naar buiten gekomen met hun ervaringen, die ingrijpende gevolgen hadden voor hun leven. Een twaalfjarige talentvoetballer werd door zijn coach aangerand en een nacht lang vastgehouden. De zaak komt uit, de pleger komt ervan af met een paar weken celstraf. De voetballer stopt vanwege psychische

1 https://www.nieuwsblad.be/cnt/dmf20170603_02910612.

2 www.hln.be/nieuws/binnenland/-zijn-wil-was-wet-judocoach-misbruikte-meisje-en-werd-ondanks-veroordeling-nooit-geschorst-ad984b2c/?referer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F.

klachten met voetbal en vertelt zijn belevenissen pas jaren later.³ Het misbruik duurde bij een voormalige wereldkampioen wielrennen tien jaar. Van de gevolgen heeft ze nog steeds last. 'Hij maakte bezit van mijn lichaam. Niemand mocht aan mij zitten, maar hij dus wel.'⁴

Het seksueel grensoverschrijdende gedrag kan een eenmalige gebeurtenis zijn, maar soms jarenlang duren voor slachtoffers. Voor plegers van dergelijk gedrag geldt in feite hetzelfde: ze kunnen een keer over de schreef gaan, maar ook jarenlang slachtoffers, soms meerdere, misbruiken. Bekend voorbeeld hiervan is een atletiekcoach. Uit het onderzoek van het Instituut Sport Rechtspraak (ISR), dat voor de meeste sportbonden de tuchtrechtspraak organiseert, blijkt dat deze atletiekcoach over een periode van 35 jaar verschillende meisjes heeft misbruikt en verkracht. In de periode 1983 tot en met 1987 had hij frequent onbeschermd seks met vier minderjarige meisjes. In zeker twee gevallen leidde dat zelfs tot een zwangerschap. Ook keek hij samen met twee slachtoffers naar dierenporno.⁵

De centrale vraag in dit artikel is welke rol de (top)sportcultuur speelt als het gaat om de relatie tussen de coach en de jonge sporter bij het ontstaan en laten voortduren van seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Methode

Aan de hand van zoektermen is in de geëigende zoekmachines (Picarta, Google Scholar) gezocht naar publicaties (Engels- en Nederlandstalig) die gaan over seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sport en over de cultuur in de topsport. De wetenschappelijke literatuur wordt in dit artikel geïllustreerd aan de hand van autobiografieën en casuïstiek die in nieuwsbladen is gepubliceerd.

Seksueel grensoverschrijdend gedrag

Uit de voorbeelden in de inleiding verhalen slachtoffers over diverse vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Bij de voetballer gaat het om aanranding, bij de judoka en wielrenner om fysiek misbruik (penetratie). Bij plegers kan het om velerlei seksuele handelingen gaan, gericht tegen één of meer slachtoffers. Om die reden wordt – in navolging van de Angelsaksische literatuur, die spreekt van *sexual harassment* en *sexual abuse* – onderscheid gemaakt tussen seksuele intimidatie en seksueel misbruik. Seksueel misbruik (*sexual abuse*) wordt omschreven als 'any conduct of a sexual nature, whether non-contact, contact or penetrative,

3 www.volkskrant.nl/sport/ex-voetballer-renald-majoor-is-vroeger-misbruikt-nu-wil-hij-andere-slachtoffers-helpen~bec8b864/?referer=https%3A%2F%2Fwww.google.nl%2Furl%3Fsa%3Dt%26rct%3Dj%26q%3D%26esrc%3Ds%26source%3Dweb%26cd%3D2%26ved%3D2ahUKEwj4ksTdrtdmAhVfREEAHc39DX8QFjABegQIBBAB%26url%3Dhttps%253A%252F%252Fwww.volkskrant.nl%252Fsport%252Fex-voetballer-renald-majoor-is-vroeger-misbruikt-nu-wil-hij-andere-slachtoffers-helpen%7Ebec8b864%252F%26usg%3DAOvVaw1qui0paJE7btDbwvIMfkJX.

4 www.ad.nl/wielrennen/oud-wielrenster-de-bruin-ben-jarenlang-misbruikt-a5e591b5.

5 www.nu.nl/dvn/5669099/dit-weten-we-over-het-misbruik-door-atletiektrainer-jerry-m.html.

where consent is coerced/manipulated or is not or cannot be given' (Montjoy et al., 2016).

Niet alle vormen zijn strafbaar gesteld in het Wetboek van Strafrecht. Binnen het Wetboek van Strafrecht gaat het om de artikelen 239 tot en met 254 (titel XIV: misdrijven tegen de zeden). Binnen het sporttuchtrecht gaat het niet alleen om strafbaarstelling van voornoemde artikelen, maar wordt een breder begrip gehanteerd. Dit gebeurt in Nederland op basis van het reglement seksuele intimidatie, dat door de meeste sportbonden in Nederland wordt gehanteerd. Het reglement verwijst naar het begrip seksuele intimidatie waaronder wordt begrepen volgens artikel 5.1: 'elke vorm van ongewenst verbaal, non-verbaal of fysiek gedrag met een seksuele connotatie (duiding) dat als doel of gevolg heeft dat de waardigheid van de persoon wordt aangetast, in het bijzonder wanneer een bedreigende, vijandige of beledigende, vernederende of kwetsende situatie wordt gecreëerd'.⁶ In het reglement staan gedragsregels opgenomen die de begeleider/coach niet mag overtreden. Zo dient bijvoorbeeld volgens artikel 6 lid 7 de begeleider/coach niet verder in het privéleven van de sporter door te dringen dan nodig is voor het gezamenlijk gestelde (sportieve) doel. De sport refereert overigens ook op internationaal niveau aan begrippen als *harassment* en *abuse*. Het Internationaal Olympisch Comité (IOC) geeft in 'The IOC Consensus Statement: harassment and abuse (non-accidental violence) in sport' van 30 maart 2016 aan dat seksuele intimidatie (*sexual harassment*) betreft 'any unwanted and unwelcome conduct of a sexual nature, whether verbal, non-verbal or physical'. Kortom: binnen de sportorganisatie wordt een meeromvattend aantal gedragingen benoemd dan onder het strafrecht het geval is.

In dit artikel hanteren wij vanwege de leesbaarheid en omdat de grens tussen seksueel misbruik en seksuele intimidatie niet altijd scherp te trekken is, het overkoepelende begrip seksueel grensoverschrijdend gedrag. Daaronder valt een breed scala aan gedragingen, variërend van het maken van seksistische opmerkingen tot verkrachting.

Omvang seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sport

Bij het vaststellen van de omvang van het seksueel grensoverschrijdende gedrag in het algemeen en de sport in het bijzonder moet rekening worden gehouden met een geringe aangiftebereidheid onder de slachtoffers. Uit tal van buitenlandse onderzoeken onder slachtoffers van zedenmisdrijven blijkt dat hun aangiftebereidheid bij de politie gering is. Soms volgt een aangifte pas na lange tijd, soms blijft een aangifte helemaal achterwege. Uit bijvoorbeeld een Amerikaans onderzoek onder vrouwen die slachtoffer zijn geworden van een verkrachting blijkt dat een minderheid (16-19%) aangifte doet (Tjaden & Thoennes, 2006). Redenen om geen aangifte te doen zijn onder meer de angst voor de dader, schuld- en schaamtegevoelens bij het slachtoffer en de verwachting dat aangifte

6 Reglement seksuele intimidatie van het Instituut Sportrechtspraak, 2019, www.isr.nl/documents/Reglementen/ISR%20Reglement%20Seksuele%20Intimidatie%202019%20met%20overgangsbepaling.pdf.

doen geen zin heeft. Zedenmisdriven worden vaker aangegeven als de dader een onbekende is van het slachtoffer (Koss, 1993). Als het gaat om de aangiftebereidheid bij tuchtzaken lijkt de drempel lager te liggen. Ook dan spelen gevoelens van schaamte een rol, maar in het tuchtrecht worden ook lichtere vergrijpen gesancioneerd en is de kring van personen die aangifte doen ruim. Zo kunnen bijvoorbeeld bestuursleden een dergelijke zaak starten. Steeds staat daarbij, anders dan in het strafrecht, het borgen van de veiligheid binnen de sportomgeving centraal, alsmede het ordelijk verloop van wedstrijden en competities. Het strafrecht en het tuchtrecht bestaan naast elkaar en zaken die strafrechtelijk van aard zijn, worden regelmatig zowel in het tuchtrecht als in het strafrecht behandeld (Van Wijk et al., 2017).

Binnen de context van de sport is sprake van een grote mate van afhankelijkheid van de sporter ten opzichte van de coach. Voorstelbaar is dat de mate van aangiftebereidheid, in elk geval bij de politie, maar vermoedelijk ook binnen de sport, nog lager is vanwege het feit het bekendmaken van het ongewenste gedrag van een coach, negatieve gevolgen kan hebben voor de sportcarrière. Het vaststellen van de omvang van seksueel grensoverschrijdend gedrag binnen de sport is om voornoemde redenen dus erg lastig. Daarbij komt dat de schaars uitgevoerde (buitenlandse) onderzoeken verschillen qua opzet, design en uitkomsten. De prevalentie van seksuele intimidatie varieert van 19% tot 92% en van seksueel misbruik van 2% tot 49% (Montjoy et al., 2016).

Vertommen et al. (2016) heeft bevolkingsonderzoek gedaan onder 4.043 Vlaamse en Nederlandse volwassenen die als kind aan sport deden. Er is gevraagd naar (onder meer) ervaringen op het gebied van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Uit dit retrospectieve onderzoek blijkt dat gemiddeld 14,3% daarmee één of meer ervaringen als kind heeft gehad. Overigens was het verschil tussen de Vlaamse (16,7%) en de Nederlandse respondenten (11,9%) significant.

In de rapportage van de commissie-De Vries, die op verzoek van NOC*NSF werd ingesteld om naar aanleiding van verontrustende berichten onderzoek te doen naar seksuele intimidatie en misbruik in de sport, staat een prevalentieonderzoek van seksuele intimidatie en misbruik in de sport in Nederland van EenVandaag beschreven (Commissie-De Vries et al., 2018). Hieraan hebben 22.102 leden meegedaan; 15.486 respondenten (70%) hebben in verenigingsverband gesport of doen dat nog steeds. Van deze groep van (oud-)sporters geven 642 leden (4,2%) aan ongewenst seksueel gedrag te hebben meegemaakt in de sportvereniging. Bijna de helft (47%) van de slachtoffers volgens het onderzoek van EenVandaag heeft zijn of haar ervaring voor zich gehouden. Mensen die wel met anderen over hun ervaring hebben gesproken, deden dat vooral met andere sporters (24%) of familie (16%). Een op de tien (11%) heeft melding gemaakt bij de sportvereniging en slechts 1% deed aangifte bij de politie (Commissie-De Vries et al., 2018).

In voornoemde studies is geen nader onderscheid gemaakt naar de diverse sporttakken en - niveaus. Voorstelbaar is dat bepaalde sporten 'vatbaarder' zijn voor seksueel grensoverschrijdend gedrag. Zo zijn er sporten waarbij lichamelijk contact tussen coach en sporter gebruikelijker is dan in andere sporten. Denk aan het voordoen van een houdgreep bij het judo of het leren zwemmen. Ook kan een onderscheid worden gemaakt tussen individuele en teamsporten of semi-

individuele sporten. Bij individuele sporten bestaat vaak een een-op-éénrelatie en een zeer nauwe band tussen coach en pupil. In teamsporten is selectie (en niet-selectie), het verkrijgen van een basisplaats, bijvoorbeeld van groot belang voor het sportieve verloop van de carrière en komt de coach in het selectieproces veel macht toe. Als het gaat om onderzoek naar aard en omvang binnen een specifieke tak van sport hebben Van Wijk et al. (2018) in dit verband de wielersport onderzocht. Hierbij zijn zowel de topsporters (respons van 47%) als de amateurs onderzocht (respons 23%). Van de topsporters heeft 13% (het afgelopen jaar) te maken gehad met één of meer vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Bij de amateurs was dat 6%.

Slachtofferkenmerken

Bij slachtoffers van seksueel grensoverschrijdend gedrag wordt al gauw gedacht aan meisjes en vrouwen. Dat klopt grotendeels. Uit verschillende onderzoeken komen zij als grootste groep slachtoffers naar voren (o.a. Bjørnseth & Szabo, 2018; Brackenridge, 1997; Brackenridge et al. 2008; Harthill, 2008). Harthill (2005) spreekt van het 'male abuser-female victim' paradigma dat in veel onderzoeken domineert. Jongens die slachtoffer zijn van seksueel geweld in het algemeen en in de sport in het bijzonder vormen volgens Parent en Bannon (2012) een onderbelicht probleem (zie ook Vertommen et al., 2016). Een van de redenen is dat het voor jongens moeilijk is om tegen het masculiene, heteroseksuele cultuur- en sportbeeld in te gaan door zich als slachtoffer van seksueel grensoverschrijdend gedrag te presenteren.

De leeftijden van de slachtoffers van seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sport variëren vanzelfsprekend. Niettemin is de rode draad dat het merendeel van de slachtoffers ten tijde van het seksueel grensoverschrijdende gedrag minderjarig was. Uit bijvoorbeeld het Opiniepanelonderzoek van EenVandaag blijkt dat twee derde minderjarig was. De Vries et al. (2018) vinden dat de gerapporteerde aanvangsleeftijd van seksueel grensoverschrijdend gedrag opmerkelijk jong is: meer dan driekwart van de respondenten blijkt bij de eerste ervaring met seksueel grensoverschrijdend gedrag jonger dan 16 jaar. Afgaande op de geregistreerde zaken bij het meldpunt van NOC*NSF, sportbonden en de politie komen Van Wijk et al. (2017) tot lagere percentages, maar vinden in de leeftijdscategorie 12-15 jaar wel de grootste groep.

In diverse onderzoeken komen groepen sporters naar voren die als 'risicovol' worden aangemerkt om slachtoffer te worden van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Dat geldt voor sporters met een beperking en sporters die tot de LHBT-groep behoren (Mountjoy et al., 2016). De Vries et al. (2018) noemen in dit verband ook de sporters met een migratieachtergrond. Het bedrijven van topsport is eveneens een risicofactor voor het meemaken van seksueel grensoverschrijdend gedrag (Mountjoy et al., 2016). In het bevolkingsonderzoek van Vertommen et al. (2016) blijkt 28,6% van de topsporters in zijn/haar jeugd dergelijke ervaringen te hebben gehad, dus twee keer zo veel als het gemiddelde onder de sporters als geheel (Vertommen et al., 2016). Bjørnseth en Szabo (2018) stellen dat jonge top-

sporters kwetsbaarder zijn voor grooming dan andere sporters. Grooming is het gedrag van volwassenen (meestal pedoseksuelen) dat erop is gericht het vertrouwen van minderjarigen te winnen met seksueel contact als uiteindelijk doel (zie verderop in dit artikel).

Plegerkenmerken

De vraag is wie de plegers zijn van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Het overgrote deel is man, het percentage vrouwen als pleger is beperkt (o.a. Brackenridge et al., 2010; Vertommen et al., 2017), een bevinding die strookt met de algemene literatuur over zedendelinquentie, hoewel ook hier het stereotiepe cultuurbeeld van de man als pleger en de vrouw als slachtoffer opgeld doet: 'women don't do such things' (o.a. Wijkman, 2014). Het merendeel van de plegers is ouder dan 21 jaar (Van Wijk et al., 2017). Overigens kan er ook sprake zijn van een vrouw-man-combinatie als pleger (Vertommen et al., 2016). Brackenridge et al. (2008) komen uit op een gemiddelde leeftijd van 34 jaar, maar zij hebben voornamelijk coaches en trainers in hun onderzoekspopulatie. Ongeveer een derde van de plegers in dat onderzoek is getrouwd en heeft kinderen. Op basis van de politieregistraties zijn Van Wijk et al. (2017) nagegaan wat de criminele carrière is van de plegers (N=102). Voor 40% van hen is het betreffende zedenfeit het eerste en enige geregistreerde strafbare feit bij de politie. Dat wil dus niet zeggen dat ze daarnaast geen andere strafbare feiten hebben gepleegd, maar die zijn dan eenvoudigweg niet bekend geworden. De gemiddelde leeftijd ten tijde van het eerste geregistreerde delict is ruim 33 jaar. Een beperkt deel van de totale groep (16%-18%) heeft ook antecedenten voor andere delicten (onder meer geweld en vermogensmisdrijven).

In weerwil van wat mediaberichten kunnen suggereren, is een substantieel deel van de plegers medesporter van het slachtoffer (Alexander et al., 2011). In het onderzoek van De Vries et al. (2018) vormen zij 38% van de plegergroep, een percentage dat vergelijkbaar is (36%) met de plegers uit de amateurwielersport (van Wijk et al., 2018). Het merendeel van de plegers van seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sport is coach/trainer (o.a. De Vries et al., 2018; Van Wijk et al., 2017), maar dit is geen consistent gegeven in onderzoeken. Vertommen et al. (2017) vinden in hun Nederlandse/Vlaamse bevolkingsonderzoek dat 'slechts' 18% van de plegers coach/trainer is. De grootste groep in deze laatste studie wordt met 30% opmerkelijk genoeg gevormd door 'de onbekenden' (toeschouwers, bezoekers, fans) gevolgd door de leeftijdgenoten/medesporters (27%). Vertommen et al. (2017) zijn de eersten geweest die getracht hebben de diverse vormen van interpersoonlijk geweld (psychisch, lichamelijk en seksueel) in verband te brengen met kenmerken van de pleger en het sportniveau. Met betrekking tot seksueel geweld vinden zij dat seksueel geweld gepleegd door een coach als ernstiger wordt aangemerkt door het slachtoffer dan in het geval van andere plegers. Vertommen et al. (2017) veronderstellen dat de hiërarchische relatie tussen coach en sporter en de mogelijkheid tot fysiek contact 'gunstige' condities schept voor

een lange, intense en verborgen seksuele misbruikrelatie die in de loop van de tijd steeds ernstiger wordt in vergelijking met medesporters/peers.

Sporter en coach: (misbruik)relatie

De relatie tussen coach en sporter kan hecht zijn zonder dat er sprake is van (seksueel) grensoverschrijdend gedrag. In dat geval treedt de coach op als professional. De relatie kan op den duur een seksuele lading krijgen. Als het om twee volwassenen gaat die beiden daarmee instemmen, hoeft dat geen probleem te vormen.⁷ Dat is anders bij minderjarige sporters die zich in een afhankelijkheidspositie bevinden ten opzichte van de coach. In een onderzoek waarin ruim tweehonderd coaches zijn bevroegd, geeft 20% toe een seksuele relatie te hebben met volwassen sporters en bijna 3% met minderjarigen (Toftegaard Nielsen, 2001). Dezelfde auteur vindt in een onderzoek onder sporters dat 31% van hen aangeeft een intieme relatie te hebben gehad met hun coach (Toftegaard Nielsen, 2010). Een deel van de sporters (8,5%) is dan nog minderjarig. Onder een intieme relatie wordt in dit geval verstaan een relatie waarin ze elkaar 'vriend' en 'vriendin' noemen. Sporters (en coaches) merken het gedrag dat weliswaar valt binnen de strafbepalingen van de wet niet altijd aan als 'onvrijwillig' of 'misbruik'. Meer dan de helft van de sporters (56%) die in hun jeugd een relatie hebben gehad met hun coach vond dat positief; een derde vond de relatie acceptabel en slechts 11% vond het negatief (Toftegaard Nielsen, 2010). Veel sporters zien zichzelf met andere woorden niet als slachtoffer van het seksueel grensoverschrijdende gedrag door de coach en vinden dergelijk gedrag 'normaal' in de sport (Stirling & Kerr, 2009). De prevalentiecijfers dienen ook om die reden met de nodige terughoudendheid gebruikt te worden. In het onderzoek van Alexander et al. (2011) heeft 6% van de minderjarige sporters ervaringen met seksueel grensoverschrijdend gedrag door een coach en is 17% slachtoffer van dergelijk gedrag door een man met een autoriteitspositie in de sport (Fasting, Brackenridge & Sundgot-Borge, 2003). De autoriteit van de coach wordt zelden in twijfel getrokken, niet door de (minderjarige) sporters en evenmin door de ouders. Hij (zij) ontleent macht aan zijn successen en expertise. Vrouwelijke slachtoffers van interpersoonlijk geweld, psychisch, lichamelijk, seksueel, door een coach wijzen de macht van de coach aan als een belangrijke oorzaak voor zijn gedrag (Stirling & Kerr, 2009). De coach controleert het gedrag van de sporters in vrijwel alle facetten van het leven. Daarbij komt dat coaches niet goed zijn geïnformeerd over wat aanvaardbaar gedrag is richting sporters en wat niet (Parent & Demers, 2010). Uit het onderzoek onder de coaches blijkt dat de helft van hen (50%) op de hoogte is van de wettelijke leeftijdsgrenzen voor consensuele seksuele activiteiten ingeval er sprake is van een gezagsverhouding (Toftegaard Nielsen, 2001). Los van de vraag of de bron van dit laatste gegeven wel betrouwbaar is, namelijk de coach zelf, is het gedrag van een coach die seksueel grensoverschrijdend gedrag

7 Het kan wel een probleem worden wanneer binnen een teamsport sprake is van ongelijke behandeling, casu quo voorkeursbeleid, of wanneer spanningen ontstaan binnen of na de relatie.

vertoont niet iets wat de coach en de sporter overkomt. Uit de literatuur over zedendelinquentie, in het bijzonder de plegers van misbruik van minderjarigen, blijkt dat de pleger bewust de relatie met de sporter kan opbouwen om uiteindelijk seksueel contact te krijgen. Canter et al. (1998) vinden dat de helft van de misbruikers van minderjarigen grooming toepast; een gegeven dat ook voor de sportcontext relevant is als het gaat om seksueel grensoverschrijdend gedrag door coaches jegens minderjarigen.

Grooming

Cence en Brackenridge (2001) hebben naar aanleiding van hun kwalitatieve onderzoek onder veertien slachtoffers van seksueel misbruik in de sport een model ontwikkeld waarin zij laten zien welke risicofactoren er zijn en in welke volgorde die zich voordoen. Een centraal element in hun model is grooming, waarvan zij stellen dat het groomingproces overeenkomt met dat van pedofielen. In hun review van het concept grooming onderscheiden Winters en Jeglic (2017) vier afzonderlijke stappen in het groomingproces. Hierbij tekenen Mooney en Ost (2013) wel aan dat het vrijwel onmogelijk is om precies te bepalen wanneer en hoe het groomingproces begint en eindigt en dat het gedrag door het groomingproces heen kan variëren. Bovendien zal sprake zijn van een hoge mate van diversiteit tussen de plegers.

De *eerste* stap is de selectie van het slachtoffer. De keuze voor een bepaald slachtoffer kan gebaseerd zijn op uiterlijk/aantrekkelijkheid, de gepercipieerde kwetsbaarheid (bijvoorbeeld gebrek aan zelfvertrouwen, naïviteit) en een gemakkelijke toegang tot het kind (o.a. Cence & Brackenridge, 2001; Lanning, 2010). Andere kenmerken die de selectie voor een slachtoffer kunnen bepalen, zijn een problematische gezinsachtergrond (weinig supervisie, verslaving, huiselijk geweld) en sociale isolatie van het kind (Winter & Jeglic, 2017). Ook Cence en Brackenridge (2001) noemen de bewuste keuze voor een bepaald slachtoffer vanwege kwetsbaarheden als sociale isolatie. De *tweede* stap bestaat uit het toegang krijgen tot het kind met het doel om het fysiek en psychisch te isoleren van zijn/haar omgeving (Lanning, 2010). Sommige misbruikers van kinderen zoeken hun werk of vrijetijdsbesteding juist waar zij in contact kunnen komen met kinderen. Een manier om kinderen te isoleren is dat plegers activiteiten verzinnen waar zij alleen kunnen zijn met de kinderen. Cence en Brackenridge (2001) vinden bijvoorbeeld dat de coaches veel tijd doorbrengen met een individuele sporter. De *derde* stap is volgens Winters en Jeglic (2017) de meest cruciale in het groomingproces. Hierin tracht de pleger een vertrouwensrelatie op te bouwen met het kind. Hij toont interesse in het kind, zijn/haar hobby's, stelt zich hulpvaardig op en probeert het luisterende oor te zijn. Dit gedrag is erop gericht het kind het idee te geven dat het geliefd is en tot ze een exclusieve band met elkaar hebben. Cadeautjes, uitjes en andere beloningen kunnen dit versterken. De sporters in het onderzoek van Cence en Brackenridge (2001) noemen eveneens de exclusieve aandacht van de coach en hun angst om die aandacht kwijt te raken of de coach teleur te stellen. De coach kan diep in het privéleven dringen van de sporter. In de *vierde*

stap, tot slot, als het vertrouwen van het kind is gewonnen, laat de pleger het kind wennen aan fysieke aanrakingen (Winters & Jeglic, 2017). Dit begint vaak met ‘onschuldige’ aanrakingen of tijdens spelletjes als stoeien of strippoker, maar ook met massages. Naar verloop van tijd worden de aanrakingen intiemer, tot en met seksueel contact. Het desensitiseren van het kind is niet alleen een fysiek, maar zeker ook een psychologisch proces (Winters & Jeglic, 2017). Deze auteurs hebben empirisch onderzocht of buitenstaanders de verschillende stadia in het groomingproces konden herkennen. De enigszins teleurstellende conclusie is dat dat niet is gelukt: de deelnemers konden het groominggedrag niet identificeren, in geen enkel stadium (Winters & Jeglic, 2017). Een verklaring is dat veel van het getoonde gedrag ‘normaal’ en onschuldig oogt en min of meer normaal is voor een volwassen-kindinteractie.

In de zaak rond de basketbalcoach uit Mijdrecht blijkt hoe de coach te werk ging. Hij wekte vertrouwen, knoopte een band aan met de ouders of deed zich op internet voor als meisje en trachtte kinderen te bewegen tot het plegen van ontuchtige handelingen.⁸ Het hof stelt in deze zaak in hoger beroep:

‘Als coach had verdachte een vertrouwensband met [minderjarige 1], [minderjarige 2] en [minderjarige 6]. Het was dit vertrouwen dat maakte dat de jongens bij verdachte thuiskwamen en met hem op teamweekend gingen. Op deze momenten waren de jongens, gelet op hun minderjarigheid, aan de zorg en waakzaamheid van verdachte toevertrouwd en was er dus sprake van een afhankelijke relatie. Als volwassen persoon, maar zeker ook als coach, had verdachte een natuurlijk overwicht. Het is derhalve des te ernstiger dat verdachte dit overwicht heeft misbruikt en van het vertrouwen van de jongens (en ouders) misbruik heeft gemaakt.

De vader van [slachtoffer 1] heeft verklaard dat het hem opviel dat zijn zoon veel bij zijn trainer (*het hof begrijpt: verdachte*) thuis over de vloer kwam. Toen hij [slachtoffer 1] daarnaar vroeg, reageerde [slachtoffer 1] daar heel fel op. [slachtoffer 1] wilde na een half jaar opeens van basketbal af. Hij wilde er echt vanaf. De vader vond het niet normaal dat de man [slachtoffer 1] met een redelijke frequentie in huis haalde. Het schiet de vader tijdens het afleggen van de verklaring te binnen dat de coach tegen [slachtoffer 1] had gezegd dat [slachtoffer 1] goed was in basketbal en dat hij (bij de coach thuis) meer uitleg zou krijgen over de training.

[slachtoffer 1] heeft verklaard dat het misbruik voor het eerst plaatsvond toen hij op de bovenverdieping van de woning van verdachte een computerspelletje speelde. Tijdens het spelletje begon verdachte hem aan te raken. [...] [...] Wederom heeft verdachte van jonge jongens het vertrouwen misbruikt, ditmaal doordat hij zich op de chats heeft voorgedaan als een minderjarig meisje. Voor zijn eigen genot heeft verdachte bovendien filmpjes gemaakt van de ontuchtige handelingen die de minderjarigen bij zichzelf, en in het geval van [minderjarige 5] en [minderjarige 4], bij elkaar, hebben verricht. [...]

8 Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 26 februari 2019, ECLI:NL:GHARL:2019:1730.

Zoals hiervoor beschreven, verloopt het groomingproces in een aantal stappen. Binnen de recreatiesport zal het vooral gaan om de eerste stappen in het groomingproces, het uitkiezen van een slachtoffer en het slachtoffer isoleren. Vooral jonge topsporters zijn kwetsbaarder voor grooming dan andere sporters (Bjørnseth & Szabo, 2018). In de topsport zal voornamelijk de gelegenheid tot (seksueel) grensoverschrijdend gedrag van belang zijn. Immers, de topsporter komt in de regel vanwege bepaalde sportieve prestaties bij een topcoach terecht. Het begrip topsport of topsporter is overigens lastig af te bakenen. In de regel gaat het om sporters die deelnemen aan de hoogste competities of om sporters die dat niveau binnen afzienbare tijd kunnen halen. Een topsporter is volgens Van Staveren (1993)

‘een sportman of sportvrouw die in een interlandwedstrijd een land mag vertegenwoordigen in een gekwalificeerde tak van sport en individueel of met zijn of haar team presteert op het niveau van finales of eindrondes van Europese kampioenschappen, wereldkampioenschappen, Olympische Spelen of met deze kampioenschappen of spelen vergelijkbare toernooien, dan wel zijn of haar leeftijd, talent en inzet in aanmerking nemend, in staat is dat niveau binnen afzienbare tijd te halen’.

Hiermee is nog niets gezegd over sport als vorm van entertainment, dus de gecommmercialiseerde topsport (Gilmore & Gilson, 2007; Nesti, 2010). Zo kent een jong talent bij Ajax bijvoorbeeld een andere omgeving, begeleiding/staf, faciliteiten dan een topschermer. In ieder geval is binnen de topsport sprake van een meer intensieve en meer gesloten relatie tussen coach en sporter. De jonge topsporter vertrouwt in de regel op de aanwijzingen van de coach. De sporter wil mogelijk de coach ook niet teleurstellen. De coach beschikt bovendien in de regel over een ultiem dwangmiddel: niet-selectie.

Sportcultuur en -identiteit

Uit onderzoek blijkt dat culturele normen binnen een bepaalde groep een rol spelen bij de vraag of het kind seksueel grensoverschrijdend gedrag meldt, of de omgeving het seksueel grensoverschrijdend gedrag opvalt en of het seksueel ongewenst gedrag ook wordt gemeld bij de autoriteiten (Fontes & Plummer, 2010). Vaak wordt in artikelen dan gerefereerd aan etnische en religieuze normen binnen de groep. De sportcultuur kan echter ook van invloed zijn op het vertonen en accepteren van deviant gedrag.

De sportcultuur bepaalt in hoge mate de gedragingen binnen de groep (Cruickshank & Collins, 2012). Cultuur wordt in de sportpsychologie gedefinieerd als ‘a dynamic process characterized by the shared values, beliefs, expectations, and practices across the members and generations of a defined group’ (Cruickshank & Collins, 2012: 340). Uit voornoemd onderzoek blijkt dat de sportcultuur, ongeacht de tak van sport, staat omschreven als intens, veeleisend, in hoge mate autocratisch, prestatiegedreven en vaak meedogenloos. Naarmate de beoefening

van sport plaatsvindt op een hoger niveau, neemt ook de intensiteit van de sportbeoefening toe. De (talentvolle) sporter moet niet alleen meer trainingsuren maken, maar bijvoorbeeld ook op het gewicht letten. Voormalig (olympisch) wielrenster Ligtlee vernam via een bericht in de krant van haar coach Bill Huck dat ze te zwaar zou zijn. ‘Ik was veel te bang dat het [problemen met haar gewicht] uit zou komen en dat ik dan een boze coach zou hebben of schuin zou worden aangekeken. Dat je in het ergste geval uit de selectie zou worden gezet.’⁹ Hoe verder de sporter klimt op de prestatieladder, des te zwaarder is het voor de sporter wanneer de sporter niet wordt geselecteerd. Daarmee vormt niet-selectie een machtsmiddel, waarbij de coach een spilfunctie inneemt. Pijn en blessures zijn binnen de sportcontext ook tot op bepaalde hoogte ‘normaal’, afzien hoort erbij. Daarnaast geldt in bepaalde sporten dat in het normale leven grensoverschrijdende gedragingen, zoals vechten, inherent zijn aan de sport, zoals boksen. Amerikaans onderzoek naar de sportidentiteit gerelateerd aan het Amerikaanse schoolsysteem, maakt een onderscheid tussen *jock*- en atleet-identiteit. Bij een *jock*-identiteit staat het ego centraal binnen een dominante mannencultuur, waarbij de competitie op zichzelf overheerst en gewonnen wordt door natuurlijk talent indien aanwezig en door valsspelen indien noodzakelijk. Een atleet-identiteit is meer gericht op de taken, waarbij succes wordt gedefinieerd door inzet en volharding (Miller & Hoffman, in press; Miller, Sabo, Melnick, Farrell & Barnes, 2006). Een *jock*-identiteit ziet dan op het zich conformeren aan veronderstelde masculiene normen (Newton & Duda, 1993). De atleet richt zich net als de *jock* op winnen, maar zal bijvoorbeeld minder vaak een vrouw als object benaderen. Naar de *jock-culture* wordt vaak verwezen in relatie tot (talentvolle) jonge sporters die over de schreef gaan. Een voorbeeld betreft de Steubenville-zaak. Het ging om een verkrachtingszaak waarbij jonge talentvolle atleten waren betrokken. Een van de atleten maakt zich druk over de reactie van de coach Reno Saccoccia. In plaats van het gedrag te veroordelen geeft de atleet aan gerustgesteld te zijn door de coach en zegt over zijn reactie: ‘Like, he was joking about it so I’m not worried.’¹⁰ Een *jock*-identiteit kan ontaarden in een zogenaamde *toxic jock*-identiteit, waarbij sprake is van *bad behaviour*, waaronder risicovol, grensoverschrijdend gedrag (Miller, 2009). Vaak gaat het dan om sporten met een bepaalde mate van geaccepteerd gewelddadig gedrag en een masculien imago, zoals vechtsporten, maar ook American football (Miller & Hoffman, in press; Miller, Sabo, Melnick, Farrell & Barnes, 2006).

Er wordt in de psychologie wel gesproken over disruptieve subculturen binnen de sport (Alexander et al., 2011; Toftegaard Nielsen, 2001). Het (sport)gedrag staat geheel in het teken van de prestaties, maar kan op den duur juist tegengestelde effecten hebben. Coaches moeten presteren, want anders wordt de coach direct ontslagen en atleten moeten presteren maar gedragen zich soms op een wijze die

9 K. Hommes, Afzien hoort erbij in topsport, maar er gebeuren ook dingen die echt niet horen. *Trouw*, 19 oktober 2019.

10 Steubenville, Ohio Jefferson County Juvenile Court in 2013. Twee Ohio-footballers werden schuldig bevonden aan verkrachting van een zestienjarig meisje. www.nytimes.com/2013/03/18/us/teenagers-found-guilty-in-rape-in-steubenville-ohio.html.

de prestaties niet ten goede komen, zoals pesten of elkaar aanzetten tot (extreem) gewichtsverlies. Zo geeft afstandsloopster Jip Vastenburg aan dat zij 'klaar' moest zijn voor een bepaalde wedstrijd.¹¹ 'Met klaar werd bedoeld dat ik droog moest zijn, op gewicht.' Uiteindelijk was zij zo licht van gewicht, dat ze niet meer menstrueerde. 'Niemand heeft ooit tegen mij gezegd dat het ongezond was dat ik niet ongesteld werd.' Vergelijkbare gedragingen binnen een disruptieve cultuur troffen wij aan in ons onderzoek naar ongewenste gedragingen in de wielersport (Van Wijk et al., 2018). Als het gaat om seksueel grensoverschrijdend gedrag, zijn ter illustratie van een disruptieve cultuur door sporters geschreven boeken verschenen. Een van meest geruchtmakende zaken betreft de zaak rond coach Larry Nassar die vele jonge turnsters misbruikte. In het boek *Abused* schetst Rachel Haines (2019), die onder meer twee keer nationaal kampioen werd in de Verenigde Staten, de 'Gymnastics culture'. Zij beschrijft hoe Nassar zijn macht inzette, haar vertrouwen won, haar zelfvertrouwen schaadde en haar uiteindelijk misbruikte. Tijdens wekenlange verhoren van Nassar legden meer dan honderdvijftig vrouwen verklaringen tegen hem af. Joan Ryan geeft op de vraag hoe dit kon gebeuren aan:

"These girls are groomed from an incredible young age to deny their own experience. Your knee hurts? You're being lazy. You're hungry? No, you're fat and greedy. They are trained to doubt their own feelings, and that's why this could happen to over 150 of them."¹²

Uit rapporten, interviews en de rechtszaak doemt het beeld op van een toenmalige sportcultuur in gymnastiek in de Verenigde Staten waarin het kwetsen, beleiden en schreeuwen tegen kinderen als normaal werd beschouwd en waarin het ontmoedigen van eten eerder regel dan uitzondering was. Deze cultuur vormde een voedingsbodem voor seksueel grensoverschrijdend gedrag. Het ging daarbij niet alleen om Nassar. IndyStar openbaarde tussen 1996 en 2006 dat 54 coaches in gymnastiek zich schuldig zouden hebben gemaakt aan seksueel grensoverschrijdend gedrag.¹³ Daar bleef het niet bij. Ook de disruptieve cultuur binnen het zwemmen kwam aan het licht.¹⁴ Vanaf 1997 tot 2017, zo stelt dit rapport, werden minimaal 252 zwemcoaches en officials gearresteerd of een sanctie opgelegd door de zwemkoepel in de VS, USAS, voor seksueel grensoverschrijdend gedrag tegen personen onder de 18 jaar. Het rapport spreekt over een cultuur waarin

- 11 E. van Suchtelen, Interview met Jip Vastenburg: 'Ik was veel te dun. Waarom zei niemand iets?', *de Volkskrant* 3 januari 2020.
- 12 Hadley Freeman, citaat van Joan Ryan, schrijfster van *Little girls in pretty boxes*, over de psychologische kant van gymnastics, in *the Guardian* (26 januari 2018), How was Larry Nassar able to abuse so many gymnasts for so long?
- 13 IndyStar (2017), Out of Balance, the IndyStar's investigation of USA gymnastics. Zie ook Jennifer Sey (2017, 30 maart), How gymnastics culture breeds sexual abuse. *The New York Times*.
- 14 Southern California News Group Investigation, 2018.

‘the sexual abuse of underage swimmers by their coaches and others in positions of power within the sport was commonplace and even accepted by top officials and coaches’.

In 2013 kwam in Japan een disruptieve cultuur in het judo aan het licht. De Japanse judofederatie openbaarde dat de hoofdcoach geweld had gebruikt tegen atleten in een trainingskamp voorafgaand aan de Olympische Spelen in Londen. Vijftien vrouwelijke judoka's zonden een brief aan het Japanse Olympisch Comité en klaagden over intimidatie en lichamelijk geweld. Dit deden zij nadat zij bij de eigen judofederatie geen gehoor vonden.

‘Corporal punishment is the legacy of the martial arts, where physical education means physical punishment and is considered a valid way of teaching.’¹⁵

Parent en El Hlimi (2012) merken de specifieke (lees: de disruptieve) sportcultuur aan als een risicofactor voor de aanwezigheid van seksueel grensoverschrijdend gedrag. De prestaties van de sporter gaan soms ten koste van het welzijn (Sterling & Kerr, 2009). Grensoverschrijdend gedrag door coaches wordt op den duur genormaliseerd, door de sporters en de ouders; er kan een *code of silence* ontstaan (Smits, Jacobs & Knoppers, 2017). Vaughn (1996) spreekt over het normaliseren van deviant gedrag. Hiermee bedoelt zij dat mensen in een organisatie zo gewend kunnen raken aan afwijkend gedrag, dat het niet meer als afwijkend maar als normaal wordt beschouwd, ook al worden allerlei veiligheidsvoorschriften overtreden (in dit geval rondom de bouw van de later verongelukte *The Challenger*).

In veel (ook) Nederlandse biografieën wordt een beeld geschetst van een bepaalde (disruptieve) sportcultuur, die ook op ander dan seksuele grensoverschrijdend gedrag betrekking kan hebben. In het boek *Het gevecht* over Thomas Dekker staat bijvoorbeeld:

‘Een deel van mij [Thomas Dekker] wil van hem af omdat met hem alle ellende begon, een ander deel houdt vast aan de ouderwetse wielercultuur van spuiten, slikken, wheelen en dealen. En als iemand kan wheelen en dealen, dan is het [...] wel.’¹⁶

Bovengenoemde facetten in combinatie met het blind vertrouwen dat sporters, maar ook ouders, in de begeleider/coach stellen en de belangrijkheid van het halen van prestaties, zorgen ervoor dat de sportcultuur dus zelf een risicofactor kan vormen voor seksueel grensoverschrijdend gedrag (Alexander et al., 2011; Toftegaard Nielsen, 2001). Een aantal factoren op het hoogste topsportniveau kan dit versterken, zoals een ongekende prestatiedruk, intensiteit van deelname

15 *USA Today* (8 februari 2013), Judo abuse scandal hits Tokyo Olympic bid. Quote van R. Whiting die reageert in *USA Today* op het gebeuren. R. Whiting schreef eerder over straffen in het Japanse baseball in het in 1989 verschenen *You gotta have wa*.

16 T. Zonneveld (2016), *Mijn gevecht, Thomas Dekker*, Amsterdam: Inside, hoofdstuk 21, p. 125-126. Zie ook Rechtbank Amsterdam 2 december 2017, ECLI:NL:RBAMS:2017:570.

aan belangrijke toernooien op het hoogste niveau en het bestaan van subculturen. Zo geven Stoll en Beller (1992) in een studie waarbij highschool-atleten werden gevolgd, aan dat atleten een lager moreel besef hebben dan niet-atleten en het moreel besef ook afneemt naarmate de atleet langer de sport beoefent en naarmate het niveau waarop de sport wordt beoefend hoger wordt.

Het blijkt lastig om exact aan te geven of en in welke sport en in welke mate sprake is van een foute (disruptieve) cultuur, daarvoor is meer onderzoek nodig binnen de verschillende takken van sport. Wel bestaat consensus over de veronderstelling dat de risico's op het gebied van grensoverschrijdend gedrag in brede zin toenemen, ongeacht de sport, naarmate de atleet hoger klimt op de prestatieladder. Vertommen et al. (2016) stellen dat er verschillende kwetsbare groepen zijn voor (seksueel) grensoverschrijdend gedrag, onder andere degenen die op internationaal niveau sport beoefenen.

Slotbeschouwing

In deze bijdrage zijn we nagegaan hoe seksueel grensoverschrijdend gedrag in de (top)sport genormaliseerd wordt. Het betoog laat zien dat een sportrelatie tussen coach en sporter in de topsportcontext een risico kan vormen voor het ontstaan en voortduren van dergelijk gedrag. Een coach in de sport komt veel macht toe en sporter(s) zijn afhankelijk van de coach voor het verbeteren van de prestaties en voor al dan niet deelname en de opstelling in het team (in het geval van team-sporten). Daarnaast geldt dat goede trainers/coaches schaars zijn en meestal beschikken over een groot netwerk binnen de sport en alleen al uit hoofde van hun status en contacten (in)direct invloed kunnen uitoefenen op de sporter.

In de loop van de sportieve werkrelatie tussen sporter en coach kunnen grenzen worden overschreden en bestendigd in een perverse afhankelijkheidssituatie. Hierin onderscheidt de topsport(cultuur) zich mogelijk van de breedtesport (amateur en recreatief), die per definitie een meer open karakter heeft, waardoor er meer externe controlemechanismen zijn. Een kwaadwillende coach zal zich moeten verlaten op groomingachtige tactieken om sporters tot seksueel contact te bewegen. In deze gevallen kan gesproken worden van het creëren van een gelegenheid, in tegenstelling tot de topsportcultuur waarin sprake kan zijn van een inherente gelegenheidsstructuur, waarin het groominggedrag van de coach min of meer bij het bereiken van de hoogst mogelijke resultaten hoort. Niemand die de coach corrigeert. Eventuele beschuldigingen aan zijn/haar adres worden door de omgeving dan ook niet altijd geloofd. Uit het onderzoek onder wielrenners komt naar voren dat het beschuldigen van een coach kan leiden tot een scheuring binnen de club tussen degenen die het slachtoffer geloven en degenen die de trainer geloven dat er niets is gebeurd (Van Wijk et al., 2018).

Steeds als het gaat om een relatie of groep die naar binnen is gericht, bij uitstek een karakteristiek van de topsportcultuur, een heimelijk karakter krijgt dat aan het oog van derden wordt onttrokken en dus weinig deel uitmaakt van de bredere, sociale omgeving en de samenleving, loert het gevaar. Het zicht op dat wat als normaal en als norm in de samenleving wordt ervaren, verdwijnt langzaam

maar zeker. Hoe is grensoverschrijdend gedrag nog te (h)erkennen wanneer de setting niet 'normaal' is? Corrigerende mechanismen vanuit de omgeving blijven daardoor vleugellam. Dit maakt jonge sporters met tomeloze ambitie om een positie in de groep of de top te bereiken zeer kwetsbaar, op den duur machteloos en getraumatiseerd. Bepaalde factoren binnen de sportcultuur kunnen de kwetsbaarheid en het risico op grensoverschrijdend gedrag versterken, zoals een ongekende prestatiedruk, intensiteit van deelname en een *toxic jock culture*. Binnen een dergelijke disruptieve sportcultuur onttaardt de legitieme macht van een coach in het misbruik ervan. Een veronderstelling, die om nader onderzoek vraagt, is dat een *toxic jock culture* meer kans krijgt om te gedijen binnen individuele sporten dan binnen teamsporten, juist omdat er minder controle en correctiemechanismen zijn binnen individuele sporten. Pas achteraf, wanneer situaties van grensoverschrijding in het verleden liggen, realiseert het slachtoffer zich dat het gedrag, al dan niet seksueel van aard, veel te ver ging. Dit gaat voor slachtoffers vaak gepaard met gevoelens van schuld, zelfverwijt, schaamte en spijt en kan grote gevolgen hebben voor het functioneren en het aangaan van relaties als volwassene. De normalisering van deviant gedrag (Vaughan, 1996) kan dus betrekking hebben op de actoren (lees: coaches), maar ook op de slachtoffers voor wie het grensoverschrijdende gedrag op dat moment ook 'normaal' is geweest.

Seksueel grensoverschrijdend gedrag en de normalisering ervan is niet voorbehouden aan de sport; ook in andere settings en sectoren zoals het studentenkorps, sekten, het leger en het bedrijfsleven komen (grove) vormen van (seksueel) grensoverschrijdend gedrag voor die terug te voeren zijn op een combinatie van macht, afhankelijkheid, isolatie en ongelijkwaardigheid. Dergelijk gedrag ontstaat meestal niet van vandaag op morgen. Daar gaat vaak al een periode van machtsmisbruik, in welke hoedanigheid dan ook, aan vooraf. Denk aan manipuleren, pesten, discrimineren, dreigen, onder druk zetten om iets te doen of na te laten dat niet in het voordeel van de persoon is. Het is zaak om ons te bezinnen over seksueel grensoverschrijdend gedrag en het spel van de macht beter te leren begrijpen, zodat de sport, in de volle breedte, daarop kan acteren. Het sanctioneren van de dader(s) of de dader onderwerpen aan therapieën, vormen slechts één kant van de medaille. De structuren waaraan daders bevoegdheden en macht ontleenen en de (top)sportcultuur waarbinnen zij opereren, zijn minstens zo belangrijk, zo niet belangrijker. De kunst is verder om iedereen die gevangen zit in een dergelijke cultuur, te laten (h)erkennen dat de situatie niet 'normaal' is en te leren weerstand te bieden, om machtsmisbruik te breken en daarmee ruimte te geven aan tegenspraak en weerwoord. Bewustwording bij de omgeving is essentieel. Ouders, familie en begeleiders dienen waakzaam te blijven, zich niet blind te staren op prestaties, zeker als isolatie dreigt of al een feit is. Ouders hebben hierin een cruciale rol, namelijk ook oog blijven houden voor het gegeven dat het om een (hun) kind gaat en niet uitsluitend om de sportprestaties. Dit vergt ook moed van bestuurders die het onderwerp (seksueel) grensoverschrijdend gedrag moeten agenderen en er concreet mee aan de slag moeten. Natuurlijk wemelt het van de gedragscodes en protocollen, maar dat is niet afdoende. Pas wanneer de samenleving het spel van de macht in sectoren en settings (h)erkent, zal er echt wat ver-

anderen. Dat is een noodzakelijke voorwaarde om jong talent op een gezonde manier naar de top te coachen. Daar heeft het talentvolle kind recht op.

Literatuur

- Alexander, K., A. Stafford & R. Lewis (2011), *The experiences of children participating in organised sport in the UK* (Report). Edinburgh: Dunedin Academic Press.
- Aronson Fontes, J. & C. Plummer (2010), Cultural Issues in Disclosures of Child Sexual Abuse. *Journal of Child Sexual Abuse*, 19(5), 491-518.
- Beller, J.M. & S.K. Stoll (1995), A moral reasoning intervention program for Division I athletes. *Academic Athletic Journal*, 43-57.
- Beller, J.M. & S.K. Stoll (1995), Moral development of high school athletes. *Journal of Pediatric Science*, 7(4), 352-363.
- Bjørnseth, I. & A. Szabo (2018), Sexual Violence Against Children in Sports and Exercise: A Systematic Literature Review. *Prevention of Sexual Abuse*, 365-385, doi.org/10.1080/10538712.2018.1477222.
- Brackenridge, C.H. (1997), 'He owned me basically...' – Women's experience of sexual abuse in sport. *International Review for the Sociology of Sport*, 32(2), 115-130.
- Brackenridge, C., D. Bishopp, S. Moussalli & J. Tapp (2008), The characteristics of sexual abuse in sport: A multidimensional scaling analysis of events described in media reports. *International Journal of Sport and Exercise Psychology*, 6(4), 385-406.
- Brackenridge, C.H, K. Fasting, S. Kirby & T. Leahy (2010), *Protecting children from violence in sport – A review with a focus on industrialized countries*. From the UNICEF website. www.unicef-irc.org/publications/pdf/violence_in_sport.pdf.
- Bunting, L.A. (2014), Exploring the Influence of Reporting Delay on Criminal Justice Outcomes: Comparing Child and Adult Reporters of Childhood Sexual Abuse. *Journal of Child Sexual Abuse*, 23(5), 577-594, doi: 10.1080/10538712.2014.920457.
- Canter, D., D. Hughes & S. Kirby (1998), Paedophilia: Pathology, Criminality, or Both? The Development of a Multivariate Model of Offence Behaviour in Child Sexual Abuse. *Journal of Forensic Psychiatry*, 9(3), 532-555.
- Cashmore, J., A. Taylor, P. Parkinson (2017), The characteristics of reports to the police of child sexual abuse and the likelihood of cases proceeding to prosecution after delays in reporting. *Child Abuse & Neglect*. doi: 10.1016/j.chiabu.2017.07.006.
- Cence, M. & C.H. Brackenridge (2001), Temporal and developmental risk factors for sexual harassment and abuse in sport. *European Physical Education Review*, 7(1), 61-79.
- Commissie-De Vries (2017), *Rapport van de Onderzoekscommissie seksuele intimidatie en misbruik in de sport*. Nieuwegein: Arko Sports Media.
- Eitzen, D.S. (2006), *Fair and Foul: Beyond the Myths and paradoxes of sport*. Oxford: Rowan & Littlefield.
- Fasting, K., C. Brackenridge, J. Sundgot-Borgen (2003), Experiences of sexual harassment and abuse among Norwegian elite female athletes and non athletes. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 74(1), 84-97.
- Haines, R. (2019), *Abused, surviving sexual assault and a toxic gymnastics culture*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Hartill, M. (2005), Sport and the sexually abused male child. *Sport, Education and Society*, 10(3), 287-304.
- Lanning, K.V. (2010), *Child Molesters: A Behavioral Analysis for Professional Investigating the Sexual Exploitation of Children* (5th ed.). Alexandria, Virginia: National Center for Missing and Exploited Children.

- Miller, K.E. (2009), Sport-related identities and the 'Toxic Jock', *J Sport Behav.*, 32(1), 69-91.
- Miller, K.E., M.P. Farrell, G.M. Barnes, M.J. Melnick & D. Sabo (2005), Gender/racial differences in jock identity, dating, and adolescent sexual risk. *Journal of Youth and Adolescence*, 34(2): 123-136.
- Mooney, J.L. & S. Ost (2013), Group Localised Grooming: What Is It and What Challenges Does It Pose for Society and Law? *Child and Family Law Quarterly*, 25(4), 1-20.
- Parent, S. & J. Bannon (2012), Sexual abuse in sport: What about boys? *Children and Youth Services Review*, 34(2), 354-359.
- Parent, S. & G. Demers (2010), Sexual abuse in sport: A model to prevent and protect athletes. *Child Abuse Review*, doi: 10.1002/car.1135.
- Parent, S., F. Lavoie, M.E. Thibodeau, M. Hébert, M. Blais & P.A.J. Team (2016), Sexual Violence Experienced in the Sport Context by a Representative Sample of Quebec Adolescents. *Journal of Interpersonal Violence*, 31(16), 2666-2686.
- Smith, D.W., E.J. Letourneau, B.E. Saunders, D.G. Kilpatrick, H.S. Resnick & C.L. Best (2000), Delay in disclosure of childhood rape: results from a national survey. *Child Abuse & Neglect*, 24(2), 273-287.
- Smits, F., F. Jacobs & A. Knoppers (2017), 'Everything revolves around gymnastics': athletes and parents make sense of elite youth sport. *Sporty in Society*, 20(1), 66-83.
- Stirling, A.E. & G.A. Kerr (2009), Abused athletes' perceptions of the coach-athlete relationship. *Sport in Society*, 12(2), 227-239.
- Staveren, H.T. van (1993), *Statuut voor de topsporter. Regeling van het fonds voor de topsporter ten behoeve van statuut voor de topsporter*, Rijswijk/Amsterdam: Ministerie van WVC/VU.
- Tjaden, P. & N. Thoennes (2006), *Extent, nature, and consequences of rape victimization: Findings from the National Violence Against Women Survey (NCJ 210346)*. Washington, DC: National Institute of Justice, Office of Justice Programs, U.S. Department of Justice and the Centers for Disease Control and Prevention.
- Toftgaard Nielsen, J. (2001), The forbidden zone: Intimacy, sexual relations and misconduct in the relationship between coaches and athletes. *International Review for the Sociology of Sport*, 36(2), 165-182.
- Toftgaard Nielsen, J. (2010), Intimate relations and sexual abuse in Danish sport. In: C. Brackenridge & D. Rhind (eds.), *Elite Child Athlete Welfare: International Perspectives* (p. 93-100). London: Brunel University Press.
- Vaughan, D. (1996), *The Challenger launch decision: risky technology, culture, and deviance at NASA*. Chicago: University of Chicago Press.
- Vertommen, T., N. Schipper-van Veldhoven & K. Wouters (2016), Interpersonal violence against children in sport in the Netherlands and Belgium. *Child Abuse & Neglect*, 51, 223-236.
- Vertommen, T., J. Kampen, N. Schipper-van Veldhoven, K. Wouters, K. Uzieblo & F. van den Eede (2017), Profiling perpetrators of interpersonal violence against children in sport based on a victim survey. *Child Abuse & Neglect*, 63, 172-182.
- Wijk, A. van, M. Hardeman, L. Scholten & M. Olfers (2017), *Over grenzen in de sport. De rol van politie in de aanpak van seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sport in samenwerking met relevante partners*. Politiekunde 88, Apeldoorn / Amsterdam: Politie en Wetenschap / Reed Business.
- Wijk, A. van, M. Hardeman, J. van Esseveld & M. Olfers (2018), *Opschakelen. Onderzoek naar ongewenste gedragingen in de wielersport*. Arnhem: Bureau Beke.
- Wijkman, M. (2014), *Female sexual offending. Offenders, criminal careers and co-offending*. (diss. VU Amsterdam). Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam.

Winters, G.M. & E.L. Jeglic (2017), Stages of Sexual Grooming: Recognizing Potentially Predatory Behaviors of Child Molesters. *Deviant Behavior*, 38(6), 724-733.